

V Всеукраїнська
міждисциплінарна
науково-практична
конференція
із міжнародною участю

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ідея, стратегія, результат

ТНПУ
ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР

22-23 травня 2025 р.

УДК: 376(005.745)
ISBN 978-617-595-134-7

Рецензенти:

- ✓ *Мешко Г.М.*, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
- ✓ *Філіпчук Н.О.*, доктор педагогічних наук, старша наукова співробітниця, провідна наукова співробітниця відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України.
- ✓ *Хомич Л.О.*, доктор педагогічних наук, професор заступник директора з наукової роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України.
- ✓ *Ярмола Н.А.*, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, заступник директора з наукової роботи Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(Протокол № _____ від _____ серпня 2025 р.)*

Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат : Матеріали V Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Тернопіль, 22-23 травня 2025 р.) / Упоряд. З. Удич, І. Шульга, О. Гаврилевська. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. 504 с.

До збірника увійшли статті, подані на V Всеукраїнську міждисциплінарну науково-практичну конференцію з міжнародною участю, яка відбулася 22-23 травня 2025 р. на базі інклюзивно-ресурсного центру Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

У матеріалах висвітлені результати наукових досліджень та практичної діяльності з проблем впровадження інклюзії у різні сфери суспільства, в тому ж числі – освітню.

ISBN 978-617-595-134-7

© Автори тез доповідей, 2025
© Інклюзивно-ресурсний центр
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка, 2025

Конференція відбулася за підтримки Міністерства освіти і науки України

Організатор конференції:

Інклюзивно-ресурсний центр
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Партнери конференції:

- ✓ Асоціація психологів вищої школи України
- ✓ Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
- ✓ Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
- ✓ Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
- ✓ Кафедра педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
- ✓ Маріупольський державний університет
- ✓ Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
- ✓ Національний заповідник «Замки Тернопілля»
- ✓ Об'єднання інституцій-партнерів «Педагогічна синергія»
- ✓ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- ✓ Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
- ✓ Тернопільський обласний краєзнавчий музей
- ✓ Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
- ✓ Центр післядипломної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
- ✓ Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
- ✓ Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Організаційний комітет конференції та упорядниці збірника:

✓ **Зоряна Удич** (голова оргкомітету), керівниця інклюзивно-ресурсного центру Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

✓ **Ірина Шульга**, методистка інклюзивно-ресурсного центру Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, кандидатка педагогічних наук, викладачка кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

✓ **Оксана Гаврилевська**, методистка інклюзивно-ресурсного центру Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Організаційний та редакційний комітет не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

Матеріали друкуються за авторським варіантом.

Дяченко Марія	Формування толерантності учнів в інклюзивному класі початкової школи	118
Єфіменко Світлана	Навчання без бар'єрів: використання онлайн-інструментів синтезу мовлення в інклюзивній освіті осіб з порушенням зору	127
Жук Валентина	Діти з кохлеарними імплантами в умовах інклюзивного навчання	132
Завацька Людмила	Вплив стресових подій на дітей з особливими освітніми потребами під час військового конфлікту	135
Іванова Вікторія, Щербина Світлана	Діагностика інклюзивної компетентності: самооцінка майбутніх учителів	144
Ілляшенко Тамара	Діагностичний висновок та індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами	150
Кашуба Людмила, Барна Христина	Актуальні напрямки інклюзивної освіти дітей із розладами аутистичного спектру	156
Кіріллова Анна	Використання альтернативної та додаткової комунікації на логопедичних заняттях	165
Кляп Маріанна	Сенсорна інтеграція як інноваційний підхід у ранньому втручанні	169
Козак Марія	Денверська модель раннього втручання: історичні витоки та теоретичні засади	177
Король Анжела	Різноманітні практичні підходи в сфері інклюзивного простору учнів середньої школи	181
Коршенко Наталя	Інклюзивна освіта: від теорії до практики корекційної роботи та ранкових зустрічей з дітьми із особливими освітніми потребами	186
Костик Любов	Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами	194
Кравчук Вікторія	Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами (з досвіду роботи Шумського ліцею Шумської міської ради)	200
Кравчун Павло, Кадикова Ольга, Сипало Анна	Інклюзивна освіта як складова освітньої системи Харківського національного медичного університету	208
Крутій Катерина, Деснова Ірина	«Дитячий садок без іграшок»: закордонний досвід та його інклюзивний потенціал для дітей з особливими освітніми потребами	217
Кульчицька-Ручка Наталія	Застосування логотерапії Віктора Франкла у роботі з батьками дітей з особливостями розвитку	223
Курбанов Георгій	Образ жінки воїна у Азії та Європі	232
Кучма Юлія	Музей і людина з інвалідністю: проблеми та шляхи вирішення	239

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Людмила Кашуба,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
E-mail: kashubamila@gmail.com

Христина Барна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри дошкільної та спеціальної освіти
Мукачівський державний університет
E-mail: hr59.barna@gmail.com

Однією з характерною особливістю нашого українського сьогодення є відповідність світовому рівневі. Насамперед, це включає в себе соціальну та психологічну допомогу дітям з психофізичними порушеннями. В сучасних умовах все більше досліджуються та вивчаються процеси абілітації та реабілітації, які мають позитивні результати в закладах, де знаходяться діти з особливими потребами різноманітних вікових категорій, клінічних етіологій та дизонтогенетичних типів. В свою чергу, це є певною альтернативою закладам спеціальної дошкільної та шкільної освіти.

В Україні залишається недостатньо вирішеною проблема соціальної проінформованості суспільства про наявність окремої нозологічної групи дітей, яких внаслідок певних ознак їхнього психічного розвитку і поведінки, зараховують до категорії неконтактних, агресивних. Для розвитку такої дитини освіта є надзвичайним фактором реалізації її особистісного потенціалу, засобом виправлення аутистичних порушень, одним із шляхів інтеграції в соціум.

Використання у роботі з дітьми із порушеним психофізичним розвитком запозичених з різних країн методик: педагогічних, реабілітаційних та психотерапевтичних, нажаль, не завжди можуть бути

актуальні для абсолютно всіх дітей із аутистичними розладами, адже кожна дитина має свої індивідуальні та вікові особливості. Іноді недостатньо психолого

педагогічних умов щодо реалізації тієї чи іншої методики, а одним з головних факторів є те, якщо це відбувається за відсутності наукового підґрунтя системи корекційної роботи в інклюзивному середовищі.

Проблематикою інклюзивного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх закладах займалися багато вітчизняних та зарубіжних спеціалістів серед яких К. Островська, В. Синьов, Т. Скрипник, М. Супрун, М. Шеремет, Д. Шульженко та інші.

Зокрема, вчена К. Островська [5] досліджувала та описувала питання психологічної допомоги дітям з аутизмом. Професори В. Синьов та Д. Шульженко [6] приділили увагу психокорекції аутизму та формуванню готовності дітей з порушеннями до навчального процесу в школі. Вчена Т.В.

Скрипник [7] скомпонувала та розробила індивідуальну програму розвитку для дітей із порушеннями аутистичного спектру. Такі дослідження створюють наукове підґрунтя для практичної педагогічної діяльності.

Як зазначають дослідники Д. Шульженко та Н. Андрєєва, аутизм – це не тільки порушення мозку, про яке говорять клініцисти, а функція психічного «Я», котра виникає внаслідок спеціальної організації нервової системи, в результаті роботи якої і з'являються феномени, що сприяють такому формату розвитку особистості. Вона, ігноруючи зовнішні орієнтири, створює та організує своє життя на основі досконалих, точніших і перфектніших внутрішніх орієнтирів [8].

В умовах сьогодення, аналізуючи освітній процес суспільства, все більше постає питання про роль дітей з психічними та фізичними порушеннями у соціумі, тобто таких дітей, які не підходять під наше стереотипне уявлення про «нормальність». Один з відомих письменників

Луї Маршал, розмірковуючи про норму та патологію, схиляється до певних умовностей щодо норми, оскільки є люди, які зовнішньо не мають ознак відхилень, але мають досить грубі внутрішні порушення.

Якщо поглянути на навчання дітей з розладами аутистичного спектру з точки зору практики, для цієї групи осіб потрібно опрацьовувати та вводити різні моделі навчання. Навчання цих дітей в домашніх умовах, чи за допомогою дистанційних платформ не вирішує основної проблеми дитини з аутизмом, оскільки відсутня соціальна взаємодія. Однією з провідних форм навчання дітей з аутистичними порушеннями є поступова та послідовна інтеграція їх в середовище дітей, які не мають порушень, або з неяскраво вираженими проблемами у комунікації. Саме через це виникає потреба у створенні певних умов для дітей цієї категорії та організаційних форм їх інтеграції в загальноосвітньому закладі.

Як свідчить науково-методична література, для загальноосвітнього закладу можна застосувати три моделі залучення дітей із аутистичними порушеннями в їх навколишнє середовище. Якщо розглядати перший варіант, то це інклюзія, дитину з РАС залучають до загальноосвітнього класу, де вона навчається при супроводі асистента вчителя. Проте такий варіант можливий лише за тих умов, якщо дитина має практику фронтального навчання, повністю засвоїла програмовий матеріал початкових класів із предметів основного циклу та не має виражених порушень поведінки.

У другому варіанті розглядається створення належних умов для індивідуальної форми навчання за програмою загальноосвітньої школи, залучення команди фахівців для психолого-педагогічного супроводу дитини та її приєднання до фронтальних занять в класі з предметів неосновного циклу, класні години, екскурсії, заняття в рамках додаткової освіти разом з однолітками.

Третій варіант являє собою створення спеціального класу, який налічуватиме до 5-6 дітей із різноманітними розладами аутистичного

спектру приблизно одного віку. У класі такого типу обов'язково має працювати асистент вчителя. В даному варіанті необхідно створити усі належні спеціальні умови: організаційні, змістовні та методичні, що будуть сприяти кращій адаптації дітей з розладами аутистичного спектру в школі.

Слід зазначити, що в науково-методичній літературі існує перелік умов навчання дітей з аутистичними порушеннями:

- наявність команди психолого-педагогічного супроводу дитини: логопед, психолог, дефектолог, соціальний педагог, педагоги додаткової освіти та асистент вчителя;
- матеріально-технічне забезпечення освітнього простору: технічні засоби для навчання, застосування спеціальних дидактичних матеріалів, підручники та зошити, які будуть відповідати освітнім потребам дитини;
- формування переліку наказів по освітній установі, які визначають та забезпечують порядок навчання дітей з аутистичними порушеннями в навчальному закладі;
- взаємодія між командою фахівців щодо спільного підходу; – організація діяльності психолого-медико-педагогічного консилиуму в освітньому просторі [5].

Як свідчать практичні результати досліджень, важливим фактором є психолого-медико-педагогічний консилиум – форма взаємодії усієї команди фахівців психолого-педагогічного супроводу. Консилиум націлений на те, щоб про окрему дитину або групу дітей було більш цілісне та міжпрофесійне уявлення, так як команда фахівців складається з корекційних працівників, медичного працівника і т.д. На основі більш повного та єдиного бачення проблеми фахівці комісії створюють індивідуальний освітній план (після індивідуальної освітньої програми) для певного учня чи групи дітей.

Індивідуальний освітній маршрут дитини з аутистичними порушеннями в шкільному середовищі – це система визначених колективних дій адміністрації закладу, основних педагогів,

мультидисциплінарної команди фахівців супроводу освітнього закладу, батьків під час залучення дитини до навчання. Саме індивідуальний освітній план (індивідуальна програма розвитку) відображає та затверджує систему допомоги команди на визначений період, узгоджений з директором закладу та батьками дитини.

Фахівці інклюзивно-ресурсного центру, разом з педагогами розглядають та втілюють стратегію психолого-педагогічного супроводу, зокрема щодо заповнення документації, що підтверджує знаходження дитини в освітньому закладі, відображає організацію та зміст освітньої і корекційно-розвивальної роботи, динаміку результатів дитини, рівень соціальної адаптації дитини, психолого-педагогічний супровід батьків дітей та напрямки роботи кожного з педагогів.

Допомагає в роботі щоденник спостережень – щоденні записи, які частіше за все вносить асистент вчителя, який супроводжує дитину з аутизмом в освітньому середовищі, але можуть його доповнювати й інші фахівці команди. Ведення щоденника спостережень в довільній формі доводить, що головна мета - відображення стану та діяльності дитини під час її перебування в освітньому середовищі (на індивідуальних чи групових заняттях, перервах тощо), визначення найбільш результативних форм взаємодії, аналіз діяльності учня, звертання уваги на труднощі й досягнення.

Одним з важливих завдань щоденника є змога побачити батькам реальну картину змін дитини з аутизмом під час її знаходження в освітньому закладі, її успіхи та труднощі щодо об'єднання зусиль аби швидше досягнути позитивних результатів.

Слід зазначити, що існує і щоденник психолого-педагогічного супроводу, в який основні педагоги та фахівці супроводу занотовують основні питання проблемного характеру, які в свою чергу потребують колективного рішення усіма учасниками мультидисциплінарної команди,

яка супроводжує дитину з аутистичними порушеннями та її сім'ю. У подальшому ці питання піднімають на засіданнях ІРЦ.

Важливим є те, що асистенти, дефектологи, логопеди разом з основними вчителями розробляють календарно-тематичне планування. Створення календарно-тематичного планування допоможе розподілити освітню та корекційно-розвивальну роботу так, щоб дитина з аутистичними порушеннями не відчувала перенавантаження, опановуючи додаткову інформацію.

Відомо, що в інклюзивних класах використовується адаптована освітня програма – документ, у якому єдиний курс та конкретні дії педагогічного колективу та батьків щодо організації підтримки дитини з аутистичними порушеннями в результаті максимальної соціальної адаптації в школі.

Як свідчить науково-методична література, організація освітнього процесу базується на таких засадах: освітнє середовище має бути знайомим для дитини з РАС та не викликати страху; видозміна часу дозвілля; застосування символічних знаків та символів; дотримуватися розкладу занять та правил поведінки; особлива система оцінювання; адаптація навчального матеріалу [6].

Отже, аналіз наукових джерел дає нам уявлення, про умови організації та навчання дітей із аутистичними порушеннями в процесі інклюзивного навчання. Навчальна діяльність учнів із аутистичним спектром стає більш результативнішою та осмисленою, коли вони починають розуміти та оцінювати прийоми роботи в колективі та оволодівати пізнавальними навичками.

За участі у колективній формі діяльності учні мають змогу гармонійно розвиватися, вони обговорюють певні питання та проблеми, виражати власну точку зору та конструктивну критику, вчитися вислуховувати інших, не боятися робити помилки, використовувати набуті знання та поєднувати їх з новими, підбивати підсумки [3; 4].

Інклюзивне навчання дітей з аутистичними порушеннями варто здійснювати за певною послідовністю:

- провести скринінг-діагностику дітей, які прибули до навчального закладу;
- проаналізувати соціальний розвиток дитини та сім'ї;
- провести індивідуальну зустріч з дитиною задля педагогічного вивчення;
- ознайомитися з документацією та первинним обстеженням дітей РАС;
- скерувати міський (районний) ІРЦ задля процесу навчання дитини з аутизмом в інтегрованому класі;
- розробити індивідуальну програму розвитку та ввести її в навчальному закладі;
- проводити постійну роботу щодо подолання труднощів під час навчання фахівцями психолого-медико-педагогічного супроводу, батьками дитини та педагогами;
- залучувати допомогу батьків до корекційно-педагогічного процесу; – стежити за результатами корекційно-педагогічного супроводу учнів з різним ступенем фізичних чи психічних порушень [4].

У наукових джерелах [3; 4; 8] дослідники виділяють такі критерії успішного результату інклюзивної освіти:

- успішне опанування навчальної програми учнями з аутистичними порушеннями;
- відсутність пропусків без поважних на те причин;
- поліпшення психосоматичного здоров'я та зниження захворюваності учнів, які інтегровані в класи зі здоровими однолітками;
- залучення батьків дітей з аутизмом в життя їх класу;
- поява друзів серед однокласників у дітей з аутистичними порушеннями;
- участь дітей з аутизмом у гуртках та секціях;
- залучення дітей з аутизмом в колективних видах дитячої діяльності в позашкільний час [7].

Варто підкреслити, що при організації навчальної діяльності для дітей з аутизмом однією з необхідних умов є методичний супровід учнів інклюзивного процесу. Професійна підготовка корекційних педагогів та інших учасників педагогічного процесу включає проведення та участь у семінарах, конференціях, надання консультацій, методичний супровід ІРЦ діяльності спеціалістів закладу освіти, погодження корекційного маршруту дефектолога та психолога поза шкільним середовищем із умовами соціальної адаптації.

Отже, співпраця у процесі навчання створює природні умови задля інтеграції учнів з особливими освітніми потребами. Це сприяє позитивній та приємній атмосфері в класному колективі та допомагає розвивати в дітях такі якості як почуття відповідальності та повагу до своїх однокласників.

Список використаних джерел:

1. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.
2. Дмитрієва І.В. Педагогічний супровід дітей з обмеженими можливостями здоров'я в умовах інклюзії // Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Матеріали регіональної конференції. Жовтень, 2013, м. Донецьк. С. 72-77.
3. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: комплексний підхід // Завучу все для роботи: навч.-метод. журн. 2011. № 13/4. С. 15-32.
4. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
5. Островська К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом. Львів : «Тріада плюс», 2012. 520 с. 6. Синьов В.М. Шульженко Д.І. Інклюзивні проблеми дітей з аутистичним спектром порушень в загальноосвітній школі // Науковий часопис НПУ ім. М.П.

Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. No 32. Ч.2. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. С. 125-130.

7. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: Монографія. Київ: Видавництво «Фенікс», 2010. 320 с.

8. Шульженко Д. І., Андрєєва Н.С. Корекційний розвиток аутичної дитини: (книга для батьків та педагогів). Київ: Д. М. Кейдун, 2011. 344 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>